

VI. DİNÎ YAYINLAR KONGRESİ

-İSLAM, SANAT VE ESTETİK-

(29-30 Kasım-01 Aralık 2013 / İSTANBUL)

Sanatlar Literatürü

Prof. Dr. Ayşe Üstün

Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Hoş geldiniz değerli misafirlerimiz.

Yaramız çok büyük; Kültür Bakanlığı matbaalarını kapatınca resmî kuruluş olarak bir tek sizin matbaa kaldı. Herhalde bizim derdimize çare olursunuz. Arkadaş çok haklı.

Efendim benim konum çok geniş. Tezyini sanatlar dendiği zaman içerisine sadece hat ya da tezhip ya da minyatür yahut halı, kilim girmiyor. Genel olarak hemen hemen her konuyu işlemek durumundayım. Fatih Bey çok akıllılık etmiş ve tek bir dal üzerinde çalışmış.

Tezyinat kelimesi birçok dekoratif sanat ve zanaatları içinde barındıran bir terimdir. Tezyin Arapça "ziynet" kelimesinden türemiş olup süs manasına gelir. Tezyin etmek süslemek, tezyinat ise bunun çoğulu yani süslemeler demektir. Bu sebepler tezyini sanatlar günümüzde süsleme veya mana bakımından daha yakışan bir isimle bezeme sanatları adı da verilir. Avrupa dillerindeki ismi dekoratif sanatlardır.

Kitap kabı, tezhip, hüsnühat, ebru, kat'ı gibi kitap sanatları taş ve ahşap üstü bezemeler, metal işleri, kalem işi, sedefkârlık, çini, revzen, tekstil, dokuma ve işlemler tezyini sanatların şemsiyesi altında toplanmıştır.

Bunlardan hüsnühat, ebru, kilim, dokuma ve bazı işlemler dışında hepsinin ortak özelliği motif ve desen bilgisinin aynı esaslara dayanmasıdır. Sadece desenin uygulanacağı yer, kullanılan malzeme ve uygulanan teknikler farklıdır. Tezyini sanatlardaki bu farklılık motiflerin ve dolayısıyla desenlerin büyüklüğünü, çizgi ve yoğunluğunu ve renklerini etkilese de esası değişmez.

İnci Birol, Esat Arseven'in 1927 senesinde yayınladığı bir makalesinden bir alıntı yapar.

Celal hoca şöyle der: "Türk tezyinatı Türk harsının en mühim şubesidir çünkü sanatta milletin en tebarüz ettiği cihet tezyinatıdır. Türkler tezyinat itibariyle zengin bir millettir fakat maatteessüf tezyinatımız hakkında henüz esaslı bir inceleme yapılmamıştır. Eserleri ortada duran bir tezyinat toplanıp tetkik ve tasnif edilmek icap eder. Her gün biraz daha harap olan sanat eserleri büyük bir sanat hazinesi teşkil ettiği hâlde bunlardan istifade edemiyoruz ki günümüzde de bu geçerlidir. Yani yeni sanat kendisine ilham verecek kaynakları buradan alacaktır. Onun için millî harsa büyük kıymet verdiğimiz şu zamanda millî tezyinatımıza da lazım gelen ihtimamı göstermeliyiz."

İnci hoca 80 sene önce selahiyetli bir kalemden bu uyarıya kulak verildiğinde yapılması gerekenin yeterince yerine getirildiği söylenemez der. Şayet yeterli olsaydı bu sanatların mahiyeti ve geleceği hakkında yapılan tartışmalar, sorulan sorular hâlâ cevapsız kalmaz demektedir.

Tezyini sanatların Türk kültür tarihindeki bir başka önemi de Türklerin ilme ve kitaba verdikleri değerdir. Türklerdeki kitap sevgisi, ona karşı duydukları saygı kitap sanatlarına gösterilen ilgiyi artırmış ve hızla gelişmesine sebep olmuştur. Tarihî belgelerden bilindiğine göre ilk olarak Uygurlar zamanında tezhip, minyatür, güzel yazı gibi kitap sanatları dünya çapında ün kazanmış ve bu kültürün yetiştirdiği sanatkarlar asırlar boyu birçok devletin sanatına yön vermiştir.

Bildiğiniz gibi tezyini sanatını, cildi, minyatürü ve kat'ıyı ve ebruyu biz hat sanatı eserleriyle beraber anlatmak durumunda kalıyoruz çünkü biraz evvel Fatih Bey benim gireceğim kaynakların aynısını kendisi için söyledi. Maalesef Osmanlı döneminden hepimiz bahsediyoruz çünkü Selçuklu dönemi için elimizde çok fazla bariz kaynak yok. Olanların da zaten çoğunu yabancılar çiziyor ve biz bunların henüz tercümelerini yapmadık. Tercümelerini yaptıklarımızda da yanlış anlamlandırmalar oluyor ve terimler bize yanlış aksediyor. Bu konuda çok büyük sıkıntımız var.

Ben o isimleri sizlere sadece isim olarak söyleyip geçeceğim.

Tuhfe-i Hattatin, Mizanül Hat, Hat ve Hattatan gibi eski kaynaklarda hattatlardan bahsedilirken ola ki etrafında tezhibini yapan yahut da kitabın cildini yapan birisi var ise ismi kaydedilmişse biz bunlardan öğrenebiliyoruz şahıs hakkında bilgi. Tabii, bu kaynaklar için cumhuriyet dönemindeki Celal Esat Arseven'den ve Rıfki Melül Meriç'ten sonraki en büyük hocamız da Mahmut Bedrettin Yazır'ın kitabı ve hepimizin elinde tezhibe ilk başladığımız seneler bizde kaynak kitap olarak bulunuyordu.

Şöyle bir ifade daha kullanmak isterim: Batılılardan aldığımız bu tercümelere ilk karşı duran kişi bildiğiniz gibi bilim adamlarımızdan ilk olarak Fuat Köprülü olmuştur. Onların yaptığı tercümelere karşı reddiyeler yazar. Bunun sanat konusundaki karşılığı da Süheyl Ünver hocadır.

Süheyl hoca akademi müfredatı içinde yer alan önceleri Türk Tezyini Sanatlar Şubesi isminde daha sonra Türk Süsleme Bölümü adı altında bölümün hocaları emekli oldukları veya vefat ettikten sonra 1955'e kadar bölüm bir atıl vaziyete gelmeye başlar ve bölümü kapatma çalışmaları başlar. Her ne kadar Burhan Toprak tezyini sanatlar üzerine bir şeyler yazdırmak için elemanlarını teşvik etmişse de İslam sanatlarıyla ilgili makaleleri tercüme etmiş olsa dahi ne yazık ki tezyini sanatlar şubesinin yaşamasına fırsat vermemiştir.

Süheyl Ünver hoca 1955'te akademiden ayrılır. Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde tap tarihi enstitüsünde bir nakışhane kurar, faaliyetlerine burada devam eder. Daha sonra Ekrem Hakkı Ayverdi'nin isteği üzerine İstanbul Fetih Cemiyetinde yine bir nakışhane daha kurulur orada da derslere devam eder. Şu anda yetişmiş olan hocalarımızın çoğu bu iki nakışhanenin içerisinde yetişmiş temel hocalardır ve bizler de onların öğrencileri oluyoruz.

Süheyl hoca tabii boş durmuyor doktorluğunun yanında dönemin ünlü sanatçıları Kara Memik'i, Baba Nakkaş'ı, Nigari'yi, Levni'yi, Ali Üsküdarî'yi anlatan kitaplar yazar. Aynı zamanda öğrencilerinin İstanbul'un camilerine, hazirelerine, bütün semtlerini gezdirerek onlara birebir eğitim verir ve bunları Kurk Ambar gibi kitaplarda toplayarak bizlere aktarır.

Öğrencilerinden Mihriban Sözer, Süheyl hocanın en büyük yardımcılarından biridir. Süheyl hocanın diğer öğrencileri arasında Azade Akar, Cahide Keskiner, İnci Ayan Birol, Melek Antel, Günseli Özgür, Nusret Çolpan, Semih İrteş, Faik Kırımlı, Gülbin Mesara, Dilber Kamhi, Mine Alişendil Akdeniz, Tülay Tözani'yi söyleyebiliriz. Bundan sonra daha geç gelen arkadaşlarımızın isimlerini burada söylemiyorum onları hepimiz zaten tanıyoruz çünkü eserleri hâlâ devam ediyor.

Süheyl hocamızın mirasını araştırma tutkusunu, heyecanını, Türk kültürüne olan sevgisini devam ettiren çağımızın duayeni ki bu kelimeyi kullanmasam da onu söylemek durumundayım, Uğur Derman hocamız gelir.

Uğur Derman hocamız da yazdığı makalelerin sayısı neredeyse bugünlerde 1000'e yaklaşacak gibi. Allah inşallah ömrüne bol bereket versin, sağlık, sıhhat ve afiyet versin. Kendi makalelerinden de çok güzel bir derleme kitap çıkardı ve adını da Ömrümün Bereketi koydu. Burada her ne kadar hattatları anlatsa da onun yanında yine bizim Muhsin Demironat hocamızı, Süheyl hocamızı, Rikkat hocamız hakkında da içinde yazılar buluyoruz.

Akademide Rıfkı Melül Meriç'ten Burhan Toprak 1936 Türk tezyini sanatlarına dair bir kitap ister ve Rıfkı Melül Meriç bu kitabı gayet süratli bir şekilde hazırlar.

Kitabın özelliği şu: Tezyini sanatlar bölümündeki her biri değerli bir sanatkâr olan hocaların biyografileri ve eserlerinden bazı örnekler alacaktır kitabın içinde fakat daha sonra esere kısa bir mukaddime ilavesi ardından da tezyini sanatlarımızla uzun süre-

den beri terk edilmiş ve erbabı kalmamış öteki sanatlar hakkında bilgi verilmesi uygun görülür.

Bu kitap aynı zamanda bölüm öğrencileri için bir ders kitabı niteliğini taşıyacaktır. Sonuçta hazırlanacak kitabın birinci cüzünü İslam sanatları hakkında genel bir giriş olması, ikinci cüzün de yazı çeşitlerinin bütün yönleriyle ele alınması, üçüncü, dördüncü ve beşinci cüzlerde ise nakış, resim, tasvir, cilt, hat, zernişanî, zerkarî, kündeakarî, zenkırâşî, kaşıkârî, halıcılık, kadifecilik, kumaşçılık, nakşibendî ve zerdüzi gibi sanatlarda gereken bilgilerin verilmesi kararlaştırılır. Altıncı cüz bu sanatların teknik özelliklerini içine alacak, yedinci cüzde de Türk tezyini sanatlar bölüm hocalarının biyografileri ve eserlerinden bazı örnekler verilecektir.

Hocamız dediğim gibi ilk iki cüzü kısa zamanda bitirir ama daha sonra bu çalışmanın devamı gelmez.

Çok ilginçtir 9 Eylülde ilk işe başladığım zaman rahmetli Ali Haydar Bayat'tan aldığım kitaptır bu benim. Hakikaten kitabın başında sadece hattatlarla ilgili bir bölüm var o kadar, gerisi yok. Çok uğraşmıştım çünkü. Üzerinde bir karanfil bir resmi vardır bu kitabın. Küçük bir kitap. Enteresan.

Bununla beraber Rıfkı Melül bu eksik kalan çalışmaların bir kısmını 1952'de akademi sanat tarihi hocası olduğu zaman gerçekleştirmiş, yazdıklarını Türk Nakış Sanat Tarihi Araştırmaları 1- Vesikalar ve Türk Cilt Sanatı Tarihi Araştırmaları 1- Vesikalar, her iki yayını da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınlarından çıkarmıştır. 1963'te enstitü müdürü olduğunda Türk Sanatı ve Tarihi Araştırma ve İnceleme Dergisi'ni çıkarır ama 1964'te vefatıyla birlikte bu derginin de muhteviyatı değişir ve yayını azalır.

Bu arada İstanbul Üniversitesi sanat tarihi bölümünün Türk sanatları için gösterdikleri gayreti unutamayız. Çünkü burada Oktay Aslanapa hocamız ve Semavi Eyice hocamızın çıkardığı yayınlar ve onların yetiştirdiği öğrencilerin yaptığı yayınları takdirle karşılamamız gerekiyor çünkü buradan yetişen hocalarımız şu anda Nurhan Atasoy, Yıldız Demiriz, Ara Altun, Baha Tanman, Belgin Demirsarlı, Şerare Yetkin, Gönül Cantay daha isimlerini sayamayacağımız birçok kişi kitaplarıyla bizi ihya ettiler. Tabii bunların hepsi sanat tarihi kitapları ama olsun yine de biz tezyini sanatlarla ilgili bilgileri yine bu kitapların içinde bulabildik:

Akademik ortamın dışında Türk sanatları üzerinde çalışan Osmanlı medeniyeti mimari mirası üzerinden çıkardığı kitaplar şimdi birinci elden kaynak olan Ekrem Hakkı Ayverdi'den de söz etmek gerekir.

Müteahhit olarak çok sayıda tarihî eserin restorasyonunu gerçekleştirdiği gibi 1950'lerde iş hayatını bırakarak kendisini bütünüyle kültür mirasımızı araştırmaya adanmış Ayverdi'nin Osmanlı mimarisinin başlangıcından Fatih devri sonuna kadar ele aldığı eserin baskısı 1974'te dört ciltlik bir külliyat olarak tamamlanmıştır. Daha

sonra Ayverdi imparatorluk coğrafyasının yaklaşık 550 bin kilometrekarelik bölümünü kendi imkânlarıyla gezerek Osmanlıdan kalan mimari eserleri tek tek incelemiş ve bu incelemenin sonuçlarını Avrupa'da Osmanlı Eserleri adlı dört ciltlik abidevi eserinde toplamıştır.

Son olarak üzerinde çalıştığı ancak vefatı üzerine tamamlanamayan Türk Mimarisinin Felsefesi adlı eserinin yazabildiği çok küçük bir bölümü Aylin Yüksel tarafından Türk Mimari ve Dünya adıyla yayınlanmıştır.

Günümüzde tezyini sanatlar konusunda araştırma yapanların az ya da çok oranda bilgiler elde edebileceği eski ve yeni tarihli kaynaklar sadece yerli ve yabancı sanat konularını işleyen genel tarih, sanat tarihi, ansiklopediler değildir.

Ansiklopedi deyince yine Türk Diyanet Vakfına bu arada yine sitem etmek durumundayım; 43 tane nüsha çıktı fakat 45'e tamamlanacak deniyor. Burada ne yazık ki biz tezyini sanatlar konusunda özellikle kitap sanatları konusunda yine atıl kalacağız çünkü bunun içerisinde bizim konularımızla ilgili ehli kişilerin yazdığı makaleler vardı, o bitince herhalde bizim işimiz de bitecek galiba.

En büyük etken bu konularda araştırma yaparken ortaya çıkan bilgi eksikliğidir. Bugün eserlerini hayranlıkla seyrettiğimiz, incelediğimiz, bize şevk veren, bizi aşka getiren geçmişteki üstatlarımızın hayatı ve sanat görüşleri ve serleri hakkında ne biliyoruz? Hayatını en iyi bildiğimiz örneğin bir hattat ya da müzehhip ya da çini ustası hakkındaki bilgileri bir araya getirsek bile kaç sayfalık bir bilgiye ulaşabiliriz, daha da önemlisi ve kayda değer olanı bu bilgilerin ne kadarı doğrudur, günümüz ilim anlayışına, araştırma metotlarına göre ölçüp tartarsak bu bilgilerin ne kadarı elimizde kalır gibi soruları artırmak daha da mümkündür.

İşte, bu soruların cevabını alabilmek için tezyini sanatlar konusunda genel olarak faydalanabileceğimiz somut kaynakları ve metotları ben kabaca şu başlıklar altında topladım: geçmiş dönemlerde tezyini sanatların konu ve sorunlarını işleyen sanatçıları tanıtan eserler arasında Sâi Mustafa Çelebi'nin Tezkiretü'l Bünyan'ı ile Cafer Çelebi'nin Mimar Sedefkâr Ağa hakkındaki Risale-i Mimariye'si, Rıfkı Melül Meriç'in 1965'te yayınladığı Mimar Sinan'ın Hayatı Eserleri, Mimar Sinan'ın Eserlerine Dair Metinler, Metin Sözen ile Suphi Saatçi'nin 1989'da yayınladığı Mimar Sinan ve Tezkiretü'l Bünyan adlı eseri ve Suphi Saatçi'nin 1990'da yayınladığı Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığının Dördüncü Sayısındaki Tezkiretü'l Bünyan'ın Topkapı Sarayı Revan Kitaplığındaki yazma nüshası, 16'ncı yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden kendisi de hattat olan Gelibolulu Mustafa Ali'nin Menakıb'ı Hünerveran'ı...

Bu kitap biliyorsunuz yazma Sultan III. Murat'a takdim edilmiş. Zamanında hattat, nakkaş, ressam, müzehhip ve mücellitlerini tanıtır.

Menakıb-ı Hünerveran'ı ilk defa 1926'da da basımı yapılıyor.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Rıfıkı Melül Meriç 1953'te yayınladığı bu Türk Nakış Tarihi Vesikaları kitabında Geli-bolulu Ali Efendi'nin Menakıb-ı Hünerveran'ı için sırf sanat ve sanatkârlar için yazılmış müstakil bir eser olduğu hâlde devrinin sanatkârlarını, sanat hareketlerini ve özel sanat eserlerinin isimlerini bile kapsamaz diyerek şikâyet eder ki haklıdır çünkü biz sadece sanatçının adını, yaptığı işi, yaşadığı tarihi varsa eserlerini bilebiliyoruz. Bunu neden yapar o dönemde neden böyle bu sanatlara bir bakış açısı getirilir ya da bunu felsefesi nedir, düşüncesi nedir ya da anlayışı nedir, o motifi neden oraya kullanmıştır, niçin kullanmıştır bu konular hakkında hiçbir bilgi sahibi değiliz. Temelimiz boş olduğu için de bizler de bu tip konulara maalesef çekinerek yaklaşıyoruz.

1976 Orhan Şaik Gökyay, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan kitabında yine Cafer Çelebi'nin Risale-i Mimari'si hakkında bir araştırma yayınlamıştır. Bu eser yine Sedefkâr Mehmet Ağa'nın yaşamını ve özellikle yetişme tarzına ve eserlerine ayrılmış.

Nefeszade Seyit İbrahim Efendi'nin Gülzar-ı Sevab adlı eseri 1939'de Kilisli Muallim Rıfat Efendi'nin önsözünüyle Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitabın içerisini okuduğunuz zaman hattatların yararlanabileceği bir sürü formüller var. O for-mülleri de biz kendimiz için uygulamaya çalıştığımızda en azından ağar konusunda bilebildiklerimizin dışında verdiği bitki isimleri ya da başka malzeme isimlerini bugün bulabilmek ya da tespit edebilmek mümkün değil.

Suyolcuzade Mehmet Necip ise Güzar-ı Sevab'ın yazılışından sonra yetişen hattatları daha önce yetişenlerle birlikte tanıtan Devhat-ül Küttap adlı bir eser kaleme almıştır. Bu eser 1942'de Güzel Sanatlar Akademisi tarafından yayınlanmıştır.

Sonra padişahların yaşadıkları döneme ait yazılar, şehnameler ve tezkireler var. Burada yine sanatçı isimleri, hocalarının isimleri, üslupları hakkında çok kısa bilgiler bulabiliyoruz.

Mimari eserlerin yapım ve tamir aşamasında rastlanabilen malzeme, sanat ve sa-natçılarla ilgili bilgiler ki bunların çoğu Başbakanlık Osmanlı Arşivinde var, inşaat def-terleri, tamirat defterleri gibi. Seyahatnamelerde rastlayabileceğimiz sanatla ilgili ki en ünlüsü biliyorsunuz Evliya Çelebi Seyahatname'si. Evliya Çelebi Seyehatname'sinin şu anda verdiği bilgilerin çoğuna bizim zaten ulaşmamız bile mümkün değil. Çeşitli sanat dalları, zanaatlar, kılık kıyafet, inanç, ötre, önemli olay, yapı, şahıs, konuşulan dil, zanaatların üretim yöntemleri, şehir ve kasabalarda yer alan ibadet ve kültür yapıları, kale ve savunma sistemleri, bahçe düzenlemeleri, sulama tesisleri gibi konuları açıklar.

Kütüphanelerimizde, müzelerde ve özel koleksiyonlarda bulunan cilt ve tezhip açısından sanatsal değeri olan vakfiyeler, kütüphanelerde ve müzelerde ve özel ko-leksiyonlarda bulunan cilt, hat, tezhip, minyatür, ebru ve kat'ı açısından estetik ve sanatsal değeri olan yazma eserler ki başında zaten Kur'an-ı Kerim'ler geliyor, hemen hepsinin ketebe kayıtlarında hattatın müsait, müstensih, nadiren de müzehhibin adını bulabiliyoruz.

Yine bu kurumların dışında bu kurumların koleksiyonlarında bulunan bu söylediğimiz eserlerin dışında divanlar, delail'ül hayratlar, murakkalar, ferman, berat, menşur, hilye-i şerif levhaları etrafındaki bezemeler ya da minyatürler, çeşitli tür ve konudaki eserlerde yer alan minyatürler ki bu minyatürlerin konuları biliyorsunuz çok çeşitli; dinî konular var, edebi konular var, şenliknameler var, topografik eserler var ki Matrakçı Nasuh bunlardan bir tanesi, portreler var, sanatçı kişileri işleyen minyatürler var. Nakşî'nin ya da Nigarî'nin yaptığı gibi.

Osmanlı arşivi ve Topkapı Sarayı müzesindeki hassa mimarları ve Enderun sanatçılarına ilişkin mevacic ve maaş defterleri var. Burada yine sanatçıların adını, aldıkları maaşı ve ödülü hakkında bilgi ya da kullandıkları malzeme hakkında bilgi edinebiliyoruz.

Arşiv kaynakları bir Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi olarak ayrırıyoruz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi daha sistemli ve daha malzeme, isim, tarih, yer konusunu belirtme açısından daha iyi. Şu anda günümüzde dijital ortama geçtiği için daha rahatlıkla faydalanabiliyoruz. Topkapı Sarayı'nda ise sarayda geçen her türlü hadise, kullanılan her türlü malzeme kaydedilmiş ama daha henüz bunlar çok fazla araştırmacıların eline tam anlamıyla verilebilmiş olduğunu söyleyemeyeceğim çünkü her gönderdiğimiz öğrenci ne yazık ki oradan geri dönüyor.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi döneminde Osmanlı arşivinin özel koleksiyonlarında bulunan müze, hattı hümayunlar ve fermanlar... Arşiv bir ara bunların hem tamirini hem de kendisini belirten güzel bir kitap çıkardı, orada motifleri dahi görebiliyorsunuz çünkü çiçek resimleri için çok güzel bir kaynak. Mimari eserlerde yer alan inşaat kitabeleri var. Binaların dış cephe ve iç mekânlarında gördüğümüz her türlü bezeme, çini, ahşap, taş işçiliği ve yanında halı da var tabii, aynı zamanda eski dönemlerde camilerin kütüphaneleri var ve yazma eserlerdeki tezhipleri de burada görmemiz mümkün.

Mezar taşları üzerindeki yazılar da şahideler üzerindeki yazılar klasik veya barok desenler olarak ayrılıyor.

Günümüzde usta sanatkârlar için yazılan makale ve biyografik eserler ve kitaplar var. Son kitabımız Çiçek Derman hocamızın hocası müzehhebe Rikkat Kunt hoca ile ilgili çıkardığı bir kitap. Burada Rikkat hocanın hayatı, bu sanata nasıl başladığı, çizdiği desenler bize hem çizgisel hem renkli hem taslak olarak sunuluyor ve ne yapmamız gerektiğine dair bu sanat hakkında çok önemli bilgiler ediniyoruz.

Cumhuriyet döneminde çıkan resim ve özel kurum ve kuruluşlara ait kitaplar süreli yayınlar, makaleler, bildiriler, monografiler kütüphane, müzelerde, özel koleksiyonlarda bulunan günümüz sanatkârlarının eserleri ve varsa bunların katalogları ya da müzayede katalogları... Müzayede kataloglarını çok kişi göz ardı eder ama aslında burada resimsel olarak çok güzel bilgiler elde edebiliyoruz.

Yine bu kurumların çıkardığı rehber ve şehir kitapları var. Bu kurumlara ya da galerilere de ilave delim sergiler. Sergilerdeki birebir birinci elden kaynaklar. İster eski

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

döneme ait olsun ister yeni günümüzdekinde ait olsun sergilerdeki gördüğümüz her türlü levha ve obje bizim için birinci elden kaynaklar.

Şimdi, bu kaynakları bir şifahi kaynaklar olarak düşündüğümüzde ne yapacağız? Hocalarımızdan öğrendiklerimiz yani geleneksel olarak usta ve çırak usulüyle bize aktarılan bilgiler. Ancak her araştırmacının bu bilgilere ulaşması mümkün değil. Ancak hocalarının yakınında olanlar bunu bilebiliyor. Eğer kaydetmişse bize ders notu olarak intikal edebiliyor.

Bunun yanında röportajları, radyo konuşmaları yahut da televizyon çekimlerini de söyleyebilirsiniz.

Görsel kaynaklar içinde birebir mimari eserleri, somut eserleri, mezar taşlarını, geçmiş zamanda üretilmiş objeleri söyleyebiliriz. Ebruları, hüsnühat levhalarını, cilt kaplarını, murakkaları bunun içerisine koyuyoruz.

Tabii, camiler, saraylar, evler, köprüler dâhil ben bunların tamamen üzerindeki bezemelerden bahsediyorum çünkü yapılış kısmı mimari yönüyle alakalı.

Bir de uygulama ürünlerimiz var. Kumaş kullanım eşyaları, çini kullanım eşyaları, halı, kilim, seccadeler, masa örtüleri, yastıklar, mücevher kutuları, tahtlar, kaftanlar, muhafazalar gibi bunlar da saraylarımızda mevcut veya özel kişilerin elinde hâlihazırda mevcut.

Teorik kaynaklarımızı ben yine kendi branşıma göre biraz değerlendirdim, biraz genel olarak aldım ve kendi içerisinde topladım.

Arşiv belgelerini Mübahat Kütükoğlu hocanın Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri'ni söyleyebiliyorum.

Bu defterin içerisinde İstanbul'da faaliyet gösteren pek çok esnafın imal ettiği veya devlet dâhilinde ya da Doğu'dan Batı ülkelerine getirip sattıkları değişik mallar ve bunlara verilen talimatlar var.

Yaşar Yücel'in yine arşiv kökenli olduğu için Osmanlı Ekonomik Kültür Uygarlık Tarihine Dair Bir Kaynak var; Esar Defteri. 1640 tarihli yine. Yine bunda da çok sayıda esnafın ürettiği eşya, malzemenin adı ya da sanatçının adını bulma şansına sahibiz. Süslemecilik, işletmecilik, dokumacılık gibi alanlarda bize bilgi aktarıyor.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivini söylemiştim. Burada çıkan yayınlar ve buradaki belgelerin çözümü hâlâ devam ediyor. Bunun en ünlüsü İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın belgelerde yapmış olduğu ehl-i hilev kayıtları.

Ansiklopedileri arkadaşlarımız saydı. Türk Ansiklopedisi, İstanbul, İslam Ansiklopedisi ki eski Millî Eğitim Bakanlığının Diyanet Vakfının çıkardığı. Celal Esat Arseven'in Sanat Ansiklopedisi beş ciltlik hâlâ bizim için başvuru kitabı. Eczacıbaşı'nın çıkardığı üç ciltlik Sanat Ansiklopedisi ve bir zamanlar furya hâlinde gazetelerin de çıkardığı

Meydan Larousse. Belki şu anda kaynak olarak kullanmıyoruz ama o zaman bu ansiklopediden çok faydalanmıştık.

Sözlüklere gelince Mehmet Zeki Pakalın'ın Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Metin Sözen Uğur Tanyeli'nin Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Misalli Türkçe Sözlük Kubbealtı Neşriyat'ından çıkan, Zeki Kuşoğlu'nun Resimli Ansiklopedik Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, Abdülkadir Yılmaz'ın Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları en büyük yardımcılarımızdan birisi.

Sürelî yayınları arkadaşlarım aktardığı için onları geçiyorum.

Armağan kitaplarımız var. Biliyorsunuz bunlar kişi kendi hayatta iken öğrencileri tarafından hazırlanan kitaplar. Örnek olarak Kemal Çağ'a Armağan, Mustafa Uğur Derman'a 65 Armağanı, Oktay Aslanapa'ya Armağan, Gönül Öne Armağanı, Günsel Renda Armağanı gibi.

Bibliyografyalar var. Bibliyografyalar bazen kitap hâlinde bazen makale hâlinde bazen de kişiye özel olarak yapılmış. Nurhan Asılsoy'un Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası kitap hâlinde Yapı Kredi'den çıkmış. Yağmur Tunalı ve Sadi Bayram Türk Hat Yazı Resim Cilt Tezhip Sanatları Üzerine Bir Makale olarak bibliyografya hazırlamış. Belirli süreyi kapsıyor. Bülent Ağaoğlu, İsmet Binark hakkında bibliyografya hazırlamış. Medine Algül'ün hem Uğur Derman hem Çiçek Derman hakkında yazdığı bibliyografyaları örnek gösterebiliriz.

Hediye kitapları da ülkemizde yapılan kongre, seminer, vakıf haftası, sempozyum kitaplarından sayılıyor.

Biyografik kitaplar var. Uğur Derman ve Çiçek Derman'ın beraber çıkardıkları Kadıasker Mustafa İzzet Efendi Hilyesi bir koleksiyondan alınmış ve geniş bir şekilde eklenmiş fotoğraflar ve eskiz çalışmalarıyla birlikte ve yanında verdikleri de koskoca birçok kaliteli hilye-i şerif levhası. O levhayı biz Sakarya'da bir yere astık herkes orijinal zannetti ve epeyce de para verdiler. Muhteşem bir şey.

Makalelerimiz var onu geçeyim.

Monografik eserde Süheyl Ünver hocanın yazdığı iki kitap var.

Kataloglar var. Kataloglar resmî ve özel kuruluşların çıkardığı katalogların çoğu sergi dolayısıyla yapılmış müzayede katalogları.

Prestij kitaplarımız var. Bu da bankaların veyahut da Cumhurbaşkanlığın ya da Başbakanlığın ya da valiliğin çıkarmış olduğu prestij kitapları ki bunlar piyasaya sürülmez sadece hediye edilir. Bizim için dezavantaj tabii.

Romanlarımız var. Çok ilginçtir Kunal Basu'nun Miniaturis adlı kitabını Selim Özgül 2005'te Minyatürcü adıyla yazdı. Burada zamanın müsavviri Behzad'dan bahseder.

VI. Dinî Yayınlar Kongresi

Bizim roman yazarımız Orhan Pamuk Kırmızı ve Siyah'ta Topkapı Sarayı'nda geçen nakkaşların hayat hikâyelerini anlatır.

Tezyini sanatların bölüm veya bütün olarak yer aldığı sanat tarihi yayınları var. Necat Yağbekirli Hun Sanatı, Emel Esin İslamiyet'ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslam'a Giriş, Emel Esin, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, Ba-haeddin Ögel Türk Kültür Tarihine Giriş, İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Yaşar Çoruhlu Erken Devir Türk Sanatı, Yaşar Çoruhlu Türk Mitolojisinin Ana Hatları.

İslamiyet'ten sonra Türk tezyini sanatları için de yine örnek veriyoruz. Oktay Aslanapa hocamızın tüm kitapları diyeceğim çünkü sayamayacağım. Gönül Öney'in Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları ki en çok kullandığımız kitaplardan biri. Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı ile İş Bankası bir yayın yaptı, burada yine tezyini sanatlarla ilgili gayet teferruatlı bir bilgi var.

Beşir Ayvazoğlu'nun Geleneğin Direnişi ve İslam Estetiği ve İnsan diye yazdığı kitaplarsa bizim felsefi açıdan, bize ayırdığı hendesenin ruhu denilen kısımda belki işlenen ilk eserler olarak söyleyebiliriz ki hâlâ bu çalışmalarına devam ediyor.

Selçuk Mülayim'in Değişimin Tanıkları özellikle ortaçağ Türk sanatındaki süsleme ve ikonografi için başlı başına bir eser.

Halil İnalçık ile Günsel Renda'nın yayınladığı Osmanlı Uygarlığı iki ciltlik muhteşem bir eser. Yine hem tarihçe hem yine tezyini sanatlar ki ikinci cildi bize ayrılmış durumda.

İslam Kültürü çeşitli konularıyla beşinci cilt. Bu İslam'da Kültür ve Bilgi, editör Ekmeleddin İhsanoğlu, yine burada tezyini sanatları bölüm bölüm ayırmışlar.

Selçuk Mülayim'in Türk Diyanet Vakfından çıkardığı bir el kitabı var İslam Sanatı diye, yine bizim sanatlarımızla ilgili olarak felsefi bilgiler veriyor.

Konum çok geniş. Her biri için sadece birer, ikişer örnek verebiliyorum, o da en mühim olanları ve öğrencilerimize okuttuklarımız oluyor.

Yayın hayatı o kadar kolay değil çünkü ben bu konuyu kabul ettiğimde biraz gafletli davranmışım zira içine girdiğim zaman hakikaten bir kuyuya düştüğümü zannettim ama bizim bu konuda çok büyük eksikliğimiz varmış bunu anladım. Bu konuda kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Sabrınız için de tekrar teşekkür ediyorum. Sağolun.

Oturum Başkanı: Ben de hocama teşekkür ediyorum.

Vakti daha fazla geçirmemek için "Geleneksel Sanatların Modern Dönemde Sergi ve Takdimi" konulu tebliğini sunmak üzere Mehmet Lütfi Şen Bey'i davet ediyorum. Küratör kendisi.

Buyurun.